

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ У СИСТЕМІ ВНУТРІШНЬОГОСПОДАРСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті визначено місце організаційно-економічного механізму в системі внутрішньогосподарських відносин. Встановлено, що організаційно-економічний механізм внутрішньогосподарських відносин є базовою ланкою формування як економічних, так і господарських відносин всього підприємства.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм, система внутрішньогосподарських відносин, внутрішній економічний механізм.

В статье определено место организационно-экономического механизма в системе внутрихозяйственных отношений. Установлено, что организационно-экономический механизм внутрихозяйственных отношений является базовым звеном формирования как экономических, так и хозяйственных отношений всего предприятия.

Ключевые слова: организационно-экономический механизм, система внутрихозяйственных отношений, внутренний экономический механизм.

Постановка проблеми. В умовах достатньо складної ситуації, що склалася на ринку, одним з найбільш пріоритетних шляхів підвищення ефективності роботи підприємства є реформування і розвиток організаційно-економічного механізму внутрішньогосподарських відносин. Проте на сьогодні немає чіткого визначення цього поняття, що гальмує покращення внутрішньогосподарських відносин підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій і практичній літературі [1, 2, 3, 4, 6] наводяться різні формулювання цього поняття. Це стосується як організаційно-економічного механізму в цілому, так і його складу і змісту окремих елементів. При цьому мається на увазі, як правило, організаційно-економічний механізм підприємства, а визначення понять внутрішньогосподарських відносин, внутрішнього економічного механізму (ВЕМ), внутрішньо-економічних відносин практично не приводяться. Тим більше не наводиться економічний зміст цих понять і їх взаємозв'язок.

Невирішена раніше частина загальної проблеми. Для підвищення ефективності внутрішньогосподарських відносин необхідно чітко визначити поняття організаційно-економічного механізму та його місця в системі внутрішніх відносин підприємства.

Метою статті є визначення та обґрунтування місця організаційно-економічного механізму в системі внутрішньогосподарських відносин підприємства.

Виклад основного матеріалу. Треба сказати, що коли мова йде про організаційно-економічний механізм, то на сьогоднішній день це поняття ще не має чіткого визначення. Так, наприклад, у статті Ю. Лисенка і П. Єгорова доводиться, що «організаційно-економічний механізм – це система

формування цілей і стимулів, які дозволяють перетворити у процесі трудової діяльності рух (динаміку) матеріальних і духовних потреб членів суспільства у рух засобів виробництва та його кінцевих результатів, які спрямовані на задоволення платоспроможного попиту споживачів» [1, с. 86]. Це визначення досить загальне і не розкриває, на нашу думку, сутність поняття «організаційно-економічний механізм», хоча і наводить деякі його риси. Далі у статті наводяться вимоги до такого механізму, що також не розкриває це поняття. Л.Н. Павлов відзначає, що категорія економічного механізму включає такі елементи: планування і прогнозування, організація суспільного виробництва, економічне стимулювання, ціноутворення, фінансово-кредитний механізм [2, с. 11-12]. О.С. Козлова визначає категорію економічного механізму як цілісну систему у вигляді двох взаємодіючих підсистем – функціональної і підсистеми забезпечення [3, с.173-174]. До складу функціональних підсистем автор включає: планування, стимулювання і відповідальність. До їх складу також включається науково-технічний прогрес, управління якістю продукції, раціональне використання ресурсів, охорона довкілля, що є цілями підприємства. До складу підсистем забезпечення включено фінансування. У такому підході переплелися цілі, функції і їх забезпечення. [3, с.155-165]. Чіткішу схему функціонування економічного механізму пропонує В.П. Москаленко [4, с. 7-9]. Він бачить її у складі цільових, функціональних підсистем і підсистем забезпечення. До складу функціональних підсистем він включає планування, оцінку результатів, стимулювання. Така функція, як оцінка результатів, за своїм призначенням відноситься до підсистем забезпечення. В той же час у пропозиціях В.П. Москаленко відсутні функції, що відображають економічні методи управління, систему оплати праці, ціноутворення, аналіз і облік. У складі функцій забезпечення немає системи господарського розрахунку, яка в ринкових умовах може трансформуватися у внутрішні економічні відносини. Відсутні підсистеми правового та інформаційного забезпечення. У пропонованій В.П. Москаленко схемі побудови економічного механізму відсутні економічні важелі. Це - ціни, тарифи, процентні ставки, економічне стимулювання, пільги, санкції.

Ще більше невизначеним є поняття внутрішнього економічного механізму. Зрозуміло, що внутрішній економічний механізм є елементом організаційно-економічного механізму підприємства. Таким чином, його склад і система елементів, система цілей і стимулів будуть відрізнятися від цих складових підприємства в цілому. У науковій літературі також досить розповсюдженим є поняття внутрішньогосподарських відносин підприємства. Проте треба мати на увазі що це поняття значно ширше, ніж поняття внутрішнього економічного механізму, тому що включає в себе також питання удосконалення технічного потенціалу підприємства,

впровадження досягнень НТП, юридичні питання тощо. На основі аналізу цих понять у науковій літературі та вивчення практики господарювання, нами із застосуванням системного підходу була розроблена схема взаємовідносин понять, що аналізуються (рис. 1).

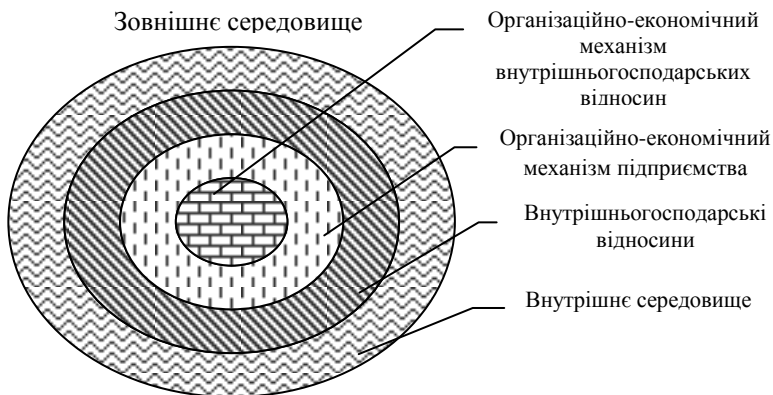

Рисунок 1. Місце організаційно-економічного механізму в системі внутрішньогосподарських відносин

** розроблено автором на основі [5]*

Як видно, організаційно-економічний механізм внутрішньогосподарських відносин представлений базовою ланкою формування як економічних, так і господарських відносин усього підприємства. Проте, на сьогодні у літературі існує всього декілька визначень внутрішнього економічного механізму. Так, Павлов В.І. і Кривов'язюк І.В. зазначають, що «внутрішній економічний механізм - це сукупність чинників (планування, контроль, оцінка, стимулювання діяльності, економічна відповідальність), які визначають майнові, орендні, виробничі, фінансові відносини між підприємством та його структурними підрозділами, в тому числі між самими підрозділами, дають можливість здійснити внутрішню економічну діагностику підприємства і забезпечують реалізацію економічних інтересів усіх учасників виробництва» [2, с. 19].

Л.Д. Чалапко та С.І. Чимшит надають своє визначення внутрішнього економічного механізму. Вони зазначають, що «внутрішній економічний механізм - наука про управління, яка вивчає систему зв'язків виробничо-фінансової діяльності підприємства в процесі виробництва і реалізації продукції» [6, с. 19]. Ключове словосполучення в цьому визначенні – система зв'язків. Звідси – сутність управління ВЕМ полягає в пошуку оптимальної комбінації взаємозв'язків між окремими елементами складної соціотехнічної

системи підприємства для досягнення стратегічних і тактичних цілей. На наш погляд, ці визначення не в повній мірі враховують елементи, методи управління, механізми ВЕМ. Тому на основі проведеного порівняльного аналізу нами було сформульоване таке визначення [5]: організаційно – економічний механізм внутрішньогосподарських відносин – це сукупність елементів і інструментів, які взаємодіють і визначають економічні відносини між підприємством та структурними підрозділами, окремими підрозділами з метою гармонізації економічних інтересів усіх учасників виробництва. При цьому під елементами розуміються бригади, цехи, дільниці, служби та інші первинні підрозділи підприємства, під інструментами – бюджетування, бізнес-планування, контроль, економічна діагностика, стимулювання, мотивація якості і продуктивності праці, економічна відповідальність, реінжиніринг та таке інше. Під гармонізацією економічних інтересів усіх учасників виробництва ми розуміємо формування таких майнових, правових, виробничих та фінансових відносин, які в ідеалі можуть бути побудовані на принципах самокупності і самофінансування структурних підрозділів, що є основою покращення результатів роботи як окремих підрозділів, так і підприємства у цілому.

Велике значення при формуванні організаційно-економічного механізму внутрішньогосподарських відносин має форма взаємовідносин між підприємством і структурним підрозділом, а також між підрозділами виробництва. Відомо, що до основних форм таких взаємовідносин належать пряме керівництво і планове регулювання діяльності з боку центрального апарату управління, договірне регулювання діяльності і змішана (синтезована) форма. Вибір форми внутрішньогосподарських взаємовідносин залежить від специфіки продукції та послуг, які виробляються, величини підприємства, пріоритетності функцій управління, ступеня самостійності підрозділів та інших чинників. Зрозуміло, що пряме планове регулювання внутрішньогосподарських відносин передбачає досить точний і детальний розподіл функцій управління, централізований контроль за виконанням завдань. Але при цьому знижується рівень самостійності підрозділів, велика залежність від центрального апарату управління.

При договірному регулюванні взаємовідносин між підприємством і структурним підрозділом ступінь самостійності і відповідальності підрозділу зростають, мотивація високоєфективної праці посилюється, але на якомусь етапі збільшується ризик відокремлення підрозділу в окреме підприємство. Така структурна відокремленість може порушити звичні виробничі зв'язки і технологічний процес у цілому. У підприємства може бути і змішана форма внутрішньогосподарських відносин, коли одні підрозділи підпадають під пряме керування і планове регулювання господарської діяльності, а інші управляються на основі укладених угод. Важливо, щоб у договорах, або по

статуту, між керівництвом підприємства і підрозділами (внутрішньогосподарські договори) визначалися не тільки обсяги і номенклатура продукції і послуг, які поставляються, терміни поставок, норми і нормативи витрат ресурсів, трансфертні ціни на продукцію і послуги, система преміювання (бонусів) за кращі результати роботи, а й були прописані штрафні санкції за порушення умов договору. Внутрішньофірмові договори при високому рівні самостійності підрозділу, як правило, надають підрозділам право самим обирати партнерів, постачальників матеріально – технічного забезпечення, здійснювати фінансові взаєморозрахунки й вимагають відповідальності за заподіяні економічні збитки. Звичайно, на підприємстві існують різні підрозділи, які визначаються своїми функціональними особливостями. Є основні підрозділи, які заробляють доходи і прибуток підприємства, вони мають можливість працювати на основах самоокупності і навіть часткового або повного самофінансування. Деяким підрозділам не вистачає коштів на покриття власних витрат, вони повинні датуватися за рахунок бюджету підприємства. У цьому разі розробляється калькуляція витрат з метою їх економії. А є підрозділи, які практично не приносять доходів підприємству, але вони необхідні для забезпечення технологічного процесу. До них можна віднести адміністративно-управлінський апарат підприємства, підрозділи соціальної сфери тощо. Такі підрозділи мають ліміти граничних витрат на їх утримання. Ці функціональні особливості визначаються у показниках діяльності підрозділів, що має велике значення при розробці бюджетів підприємства і його підрозділів, впровадженні бюджетування у діяльність господарюючих суб'єктів.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що в сучасних умовах організаційно-економічний механізм внутрішньогосподарських відносин потребує реформування і подальшого розвитку у відповідності до тенденцій і умов функціонування підприємств та змін у зовнішньому середовищі.

Список використаних джерел

1. Лысенко Ю. Организационно–экономический механизм управления предприятием / Ю. Лысенко, П. Егоров // Экономика Украины – 2007. - № 1. – с. 86-87
2. Павлов В.І. Економічний механізм функціонування підприємства: монографія. В.І Павлов, І.В. Кривов'язюк; під ред. М.І. Долішнього; Луцьк. держ. техн. ун-т. Ін-т регіон. дослідж. НАН України. – Луцьк: Надстир'я, 1999. –114 с.
3. Ткаченко О.В. Теория управления социалистическим производством: учебник для студентов экономических специальностей / О.В. Ткаченко; под ред. О.С. Козловой. – М.: Экономика, 1979. – 368 с.
4. Москаленко В.П. Реформирование внутреннего хозрасчета предприятий в условиях рынка / В.П. Москаленко // Механізм регулювання економіки, 2000, № 4. - с. 164 – 169

5. Гладка І.В. Еволюція внутрішньогосподарських економічних відносин у ринкових умовах [Текст] / І.В. Гладка // Водний транспорт: Зб. наук.праць. – К.: КДАВТ, 2008. – Вип. 9. – с. 83 – 87.

6. Чалапко Л.Д., Чимшит С.І. Формування внутрішнього економічного механізму підприємства: принципи та напрями вдосконалення [Електронний ресурс] / Л.Д. Чалапко, С.І. Чимшит. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vddfa/2011_1/chalapko.pdf

Gladka I.V.

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC MECHANISMS IN THE SYSTEM OF INTERNAL RELATIONS

The aim of the article is the definition of the organizational and economic mechanism in the system of internal relations. Reviewed the approaches to the definition of «internal economic mechanism». Determined that the essence of management the internal economic mechanism is to find the optimal combination of relationships between different elements of a complex socio-technical system of the enterprise to achieve strategic and tactical objectives. It is clear that internal economic mechanism is part of the organizational and economic mechanism of enterprises. Its composition and system elements, system objectives and incentives are different from those components of the whole enterprise. On the basis of these concepts in the scientific literature and the study of management practices, the author with a systematic approach was developed scheme of relations between concepts analyzed. On the basis of the research proposed the author's definition of organizational and economic mechanism intra-relations - a set of components and tools that interact and determine the economic relations between enterprises and departments, individual departments to harmonize economic interests of all participants in the production. The article found that the organizational and economic mechanism of intra-relations is a basic element of formation of both economic and commercial relations of the enterprise. At the same time great importance in the formation of organizational and economic mechanism intra relations is form the relationship between the company and departments and between divisions of production. These functional features are defined in index activity of divisions, which is important when developing budgets company and its divisions, implementing budgeting activities in businesses. It is proved that in a market conditions organizational and economic mechanism of intra- relations requires further reforms and development in line with the trends and conditions of operation of enterprises, as well as changes in the external environment.

Keywords: organizational and economic mechanism, the system of intra-relations, internal economic mechanism